

In dit nummer:

- Het is een bijzonder instituut, en dat is het
- Eigen vermogen en uittreedleeftijd
- Gematigde groei in onzekere tijden
- Meer risico voor zorgverzekeraars
- Arbeidsmarktparticipatie allochtone vrouwen
- Recente publicaties
- Zeven jaren tussen droom en daad...

CPB Nieuwsbrief

2010 december

4

Kwartaaluitgave van het Centraal Planbureau

Het is een bijzonder instituut, en dat is het

Johan Verbruggen

Op 28 oktober vierde het CPB zijn 65-jarig bestaan. 's Middags vond het officiële gedeelte plaats in aanwezigheid van Hare Majesteit de Koningin en de crème de la crème van de Nederlandse beleidsvoorbereiding. Natuurlijk waren er veel mooie woorden voor het jarige bureau, dat per jaar 20% minder kost dan Wesley Sneijder in zijn eentje. Algehele conclusie van de middag: het CPB heeft zich de afgelopen decennia een sterke en onafhankelijke positie als Centrum voor Prognose en Beleidsanalyse verworven. Het unieke van deze positie verdwijnt echter binnenkort. Niet zozeer in Nederland, maar wel internationaal gezien. Het concept van een onafhankelijk instituut in de voorbereiding van het financieel-economisch beleid krijgt in het buitenland namelijk steeds meer navolging. In het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld maakt de *Treasury* niet langer de (doorgaans te optimistische) ramingen voor de rijksbegroting. Sinds kort is dit de taak van het nieuw opgerichte en onafhankelijke *Office for Budget Responsibility* (OBR). Daags na ons feestje heeft de voorzitter van de Europese Raad, Herman van Rompuy, in Brussel voorgesteld dat elke Europese lidstaat een eigen onafhankelijk Planbureau gaat oprichten. Het CPB als succesvol exportproduct; daar gaat onze unieke positie!

Die specifieke positie van het CPB heeft echter ook een schaduwkant. Historicus Jan Luiten van Zanden wees terecht op de ongemakkelijke spagaat waarin het CPB steeds meer terechtkomt. In een tijd waarin vooraanstaande economen het onderling niet eens

zijn en het steeds lastiger wordt economisch gedrag te voorspellen, wordt de behoefte aan onafhankelijke en onbetwistbare prognoses en analyses steeds groter. Met een ironisch glimlachje wenste de historicus ons veel sterkte bij het omgaan met deze spagaat. De verleiding om aan de behoefte te voldoen met stellige uitspraken en harde voorspellingen is groot. Ze vinden immers gretig aftrek. Maar de kredietcrisis heeft weer eens duidelijk gemaakt dat economie een sociale wetenschap is. Het gedrag van mensen is maar beperkt voorspelbaar en dat blijft ook zo. Hier passen bescheidenheid en nuance in plaats van stelligheid. De kans is groot dat het CPB en andere ramingsinstanties ook het tijdstip van de volgende crisis niet goed zullen voorspellen. Voorspellers die het tegendeel beweren, beloven teveel; afnemers die het tegendeel eisen, vragen teveel. Maar met bescheidenheid en nuance alleen komt het CPB niet uit de spagaat. Flexibiliteit en souplesse zijn evenzeer vereist. Meegaan met de tijd, maar met behoud van waar het CPB al 65 jaar goed in is en waar in het buitenland met jaloezie naar wordt gekeken. Beter gebruikmaken van nieuwe media is een voorbeeld van die flexibiliteit. Daarom is dit de laatste CPB Nieuwsbrief op papier; voortaan verloopt de communicatie grotendeels via internet.

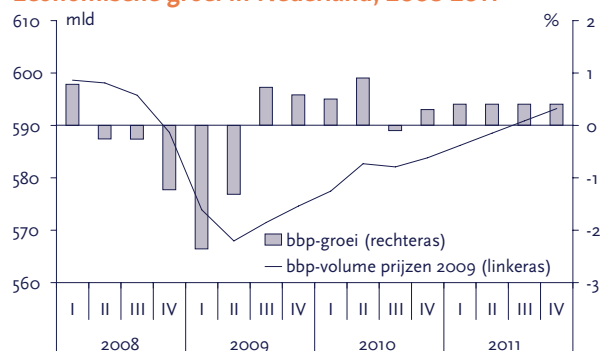
's Avonds tijdens het feest kwam één uitspraak mij vier keer ter ore: "eens een CPB'er, altijd een CPB'er". Zijn wij dan zo bijzonder? Nee, maar we zijn wel in de unieke positie dat we ons niet hoeven te laten leiden door macht en hiërarchie, maar alleen door de kracht van het argument. Zo was het, zo is het en zo moet het blijven. □

Johan Verbruggen, hoofd afdeling Conjunctuur

Kortetermijnraming december 2010

- De Nederlandse economie groeit dit jaar naar verwachting met 1¼%. In 2011 valt de groei licht terug tot 1½%.
- De werkloosheid daalt volgens de prognose van gemiddeld 5½% van de beroepsbevolking dit jaar tot 5% komend jaar.
- Het geraamde begrotingstekort bedraagt dit jaar 5,8% bbp en neemt in 2011 af tot 4,1%bbp.
- Met respectievelijk 1¼% en 1½% is de inflatie in beide ramingsjaren naar verwachting beperkt. De contractloos-tijding in de marktsector is met 1% en 1½% eveneens gematigd.
- De onzekerheid rond de raming is groot, onder andere vanwege voortdurende onrust op financiële en valutamarkten.

Economische groei in Nederland, 2008-2011^{a)}

^{a)} Groei bbp-volume t.o.v. voorgaande periode, werkdagen gecorrigeerd.

Zie verder de *Economierapportage* op pagina 4.

Heeft eigen vermogen effect op de geplande uittreedleeftijd?

Het CPB heeft onderzocht hoe een daling van de vermogens van huishoudens hun pensioenplannen beïnvloedt. Het blijkt dat werknemers ongeveer 14 weken langer willen doorwerken bij een tegenvaller met een omvang van één jaarsalaris. Een daling van de waarde van de eigen woning blijkt geen effect te hebben op de geplande pensioenleeftijd.

Vermogens huishoudens zijn gekrompen

Huizenprijzen en de waarde van financiële producten (aandelen en fondsen) zijn sinds de uitbraak van de financiële crisis gedaald. In de periode van 15 september 2008 tot 31 december 2008 verloor de AEX-index ruim de helft van zijn waarde. In 2009 en begin 2010 herstelden de aandelenkoersen zich enigszins, al bevindt de AEX zich nog ver beneden het niveau van voor de crisis. Ongeveer een derde van de Nederlandse huishoudens bezit aandelen, direct of via een fonds. De waarde daarvan is dus gedaald.

Hetzelfde geldt voor bezitters van een eigen woning, die ongeveer de helft van de huishoudens uitmaken. Huizenprijzen liggen nu ruim een jaar lang ongeveer vijf procent onder het gemiddelde niveau van 2008. De gemiddelde verkoopprijs van een woning was in 2008 ongeveer 250.000 euro. Huiseigenaren verliezen door de crisis gemiddeld 12.500 euro aan vermogen in hun eigen woning.

Gevolgen voor pensioenplannen

Heeft de vermogensdaling invloed gehad op de pensioenplannen van Nederlanders? Zullen zij langer doorwerken om voldoende inkomen te hebben tijdens hun pensioen? Een gebruikelijke manier om vermogenseffecten in te schatten is het bestuderen van

de gevolgen van onverwachte veranderingen in het vermogen. Voorbeelden hiervan zijn het winnen van een loterij, bovenmatige winsten of verliezen op aandelen of onverwachte erfenissen.

De meeste economen zijn het er over eens dat het effect van een onverwachte verandering in het vermogen op de pensioenleeftijd klein is. Het is alleen moeilijk om dit aan te tonen, omdat mensen die een voorkeur hebben voor vervroegd pensioen hier ook voor zullen sparen. In dat geval gaat weliswaar het vermogen omhoog en de pensioenleeftijd omlaag, maar is er geen causaal verband.

Hoe groot is de invloed van een verandering van het vermogen op de pensioenleeftijd? Twee recente studies in Nederland proberen dit te achterhalen. Uit recent onderzoek van de Vrije Universiteit blijkt dat de relatie tussen vermogen en de pensioenleeftijd gering is, waarbij rekening wordt gehouden met de voorkeuren van mensen. De kans dat werknemers voor hun vijftenzestigste stoppen met werken, is vier procent hoger als zij een meevaller hebben van één jaarsalaris.

Het onderzoek van het CPB analyseert de pensioenplannen van werknemers, in plaats van de daadwerkelijke uittreedleeftijd. Het voordeel hiervan is dat de geplande pensioenleeftijd van iedere werknemer meerdere malen over de tijd waarneembaar is. De uittreedbeslissing zelf vindt maar één keer in het leven plaats; die beslissing kan ook gedwongen zijn, bijvoorbeeld door een reorganisatie van het bedrijf. Anderzijds hebben vele respondenten soms moeite om op jongere leeftijd al een uitspraak te doen over hun (verre) toekomstplannen, waardoor het gebruiken van uittreedplannen juist weer minder geschikt is.

We relateren de plannen van werknemers aan hun verwachtingen over toekomstige vermogensontwikkelingen. Het meten van de

relatie tussen vermogen en pensioenleeftijd is volgens de economische theorie alleen mogelijk als men van zijn langetermijn plannen afwijkt. Normaliter zijn het vermogensniveau en de geplande pensioenleeftijd eerder in het leven gezamenlijk bepaald door voorkeuren voor vrije tijd en consumptie. Maar uit onze gegevens kunnen wij inschatten in hoeverre men van de eerdere plannen afwijkt vanwege schokken die niet waren voorzien. Door deze afwijkingen en de nieuwe pensioenplannen zijn wij in staat om de relatie tussen onverwachte vermogensontwikkelingen en pensionering te meten.

Uit de studie blijkt dat werknemers ongeveer negen weken langer zullen doorwerken bij een tegenvaller van één jaarsalaris. Een daling van

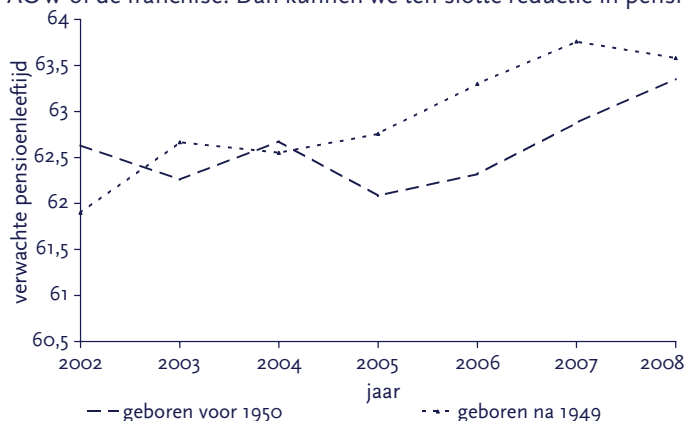

de waarde van de eigen woning blijkt geen effect te hebben op de geplande pensioenleeftijd. Volgens onze studie zijn de vermogenseffecten dus gering.

Gevolgen van recente hervormingen in het pensioenstelsel

Betekent dit dat een daling van het pensioenvermogen überhaupt geen consequenties heeft voor de pensioenplannen? Dat is niet het geval. Jongeren verwachten bijvoorbeeld later uit te treden dan ouderen. Uit de studie blijkt dat deze verwachting het gevolg is van recente pensioenhervormingen, met name van de invoering van de wet Vut-Prepensioen en Levensloop op 1 januari 2006.

De gevolgen van de wijziging op de pensioenplannen van werknemers vallen in twee delen uiteen. Allereerst is er een prijseffect: de hervorming verandert de prijs van vrije tijd ten opzichte van werken. Daarnaast is er een vermogenseffect. Om de afname in het vermogen te kunnen relateren aan een wijziging in de pensioenplannen, berekenen we eerst welk pensioenvermogen de werknemers in onze dataset hebben opgebouwd op het moment van uit-treden. Dat doen we op basis van de verwachte inkomensstijgingen van onze respondenten en van de meest actuele stand van de kenmerken van het pensioen. Denk hierbij aan het niveau van de AOW of de franchise. Dan kunnen we ten slotte reductie in pensi-

oenvermogen relateren aan de verandering in de pensioenplannen. Het blijkt dat degenen die zijn geraakt door de hervorming, van plan zijn gemiddeld zes maanden langer door te werken. Pensioenvermogensmutaties hebben dus wel degelijk enig effect.

Treatment Effect als verschil tussen jongeren en ouderen

De figuur laat de pensioenplannen zien van werknemers die voor en na 1950 zijn geboren. De eerste groep heeft geen last van de hervorming, de tweede wel. Alleen al de aankondiging van de hervorming in 2005 lijkt een verlaging van de pensioenleeftijd voor ouderen en een verhoging voor jongeren te hebben veroorzaakt. Het is echter niet mogelijk om uit deze gegevens te achterhalen in hoeverre dit te maken heeft met de reductie van het pensioenvermogen en de actuariële aanpassingen van de uitkering. Wel observeren we dat de hervorming zelf verantwoordelijk was voor een deel van de gemiddeld zes maanden hogere verwachte pensioenleeftijd. Maar hoe groot is dit deel? In onze analyse houden wij met verschillende verklaringen rekening. Wij vinden dat de hervorming een daling van het pensioenvermogen heeft veroorzaakt van zo'n acht procent. Dit komt ongeveer overeen met een daling met één jaarsalaris. Daardoor verandert de geplande uit-tredleeftijd van werknemers met ongeveer veertien weken. Werknemers zullen dus drieënhalve maand langer doorwerken. Dit effect van het (pensioen-)vermogen is vergelijkbaar met de resultaten die volgen uit de analyse van veranderingen in het eigen vermogen.

Conclusie: schokken in het vermogen hebben invloed op de geplande pensioenleeftijd, maar de gevoeligheid is niet groot. □

Meer informatie: rob.euwals@cpb.nl

Aankondiging conferentie: Flexibility of the labour market

Organisatie: CPB en ROA (Universiteit Maastricht)

Datum: 20 en 21 januari 2011

Locatie: Hoofdgebouw SER, Bezuidenhoutseweg 60, 2594 AW Den Haag

Aanmelding: flex2011@cpb.nl

Website: <http://www.cpb.nl/nl/activ/>

Op 20 en 21 januari 2011 organiseren CPB en ROA de conferentie 'Flexibiliteit van de Arbeidsmarkt'. Negen buitenlandse sprekers, onder wie Richard Freeman (Harvard University and London School of Economics) en Prof. Tito Boeri (Bocconi University, Milaan), presenteren studies over hun land of vergelijken verschillende landen. De vrijdagmiddag zal geheel in het licht staan van beleid en de lessen die we kunnen trekken uit ervaringen in andere landen. De middag wordt afgesloten met een paneldiscussie tussen wetenschappers en vertegenwoordigers van de Nederlandse werknemers- en werkgeversorganisaties. De voertaal van de conferentie is Engels.

Gematigde groei in onzekere tijden

De Nederlandse economie groeit in 2010 naar verwachting met 1¾%. Komend jaar, wanneer de wereldhandel zich minder krachtig ontwikkelt, valt de groei licht terug tot 1½%. Hoewel de economische ontwikkeling gematigd is, daalt de werkloosheid tot naar verwachting gemiddeld 5% van de beroepsbevolking in 2011. De geraamde inflatie bedraagt 1¼% dit jaar en 1½% komend jaar. Het EMU-saldo verbetert volgens de raming van -5,8% bbp in 2010 tot -4,1% bbp in 2011. De risico's rond de internationale financiële en economische ontwikkelingen en daarmee de onzekerheid rond deze raming zijn bijzonder groot.

DE WERELDECONOMIE

Groei neemt wereldwijd af

De groei van wereldhandel en productie was in het begin van het jaar nog ongekend hoog, maar is in de loop van het jaar gestaag afgenomen. De invoergroei in opkomende economieën, aanvankelijk de drijvende kracht achter de wereldwijde opleving, viel sterk terug. In China hebben de monetaire autoriteiten de afgelopen maanden herhaaldelijk maatregelen genomen om oververhitting tegen te gaan. In hoogontwikkelde economieën is het herstel tot nu toe in het algemeen matig. Bovendien lopen de prestaties van land tot land sterk uiteen. Grote eurolanden als Duitsland en Frankrijk laten gezonde groei zien, al viel in beide landen de groei in het derde kwartaal terug ten opzichte van het tweede. Aan de andere kant van het spectrum bevinden zich enkele 'perifere' landen, waar de bbp-groei laag of zelfs negatief is en de werkloosheid hoog. In het eurogebied is de financiële onrust sinds het begin van het jaar weer sterk toegenomen. Ierland en Portugal hebben onder druk van de omstandigheden recentelijk nieuwe, drastische bezuinigingen aangekondigd.

Voorlopende indicatoren geven aan dat de groei van het wereldhandelsvolume in de laatste maanden van het jaar zal stabiliseren op een laag niveau. Mede daarom zijn de prognoses voor de wereldeconomie licht naar beneden bijgesteld ten opzichte van de MEV. Voor heel 2010 wordt nu gerekend op een toename van de wereldhandel met 15%, afnemend tot krap 6% in 2011. In veel hoogontwikkelde economieën zullen de gevolgen van bezuinigingen in de publieke sector steeds sterker merkbaar worden. Ook de particuliere bestedingen blijven naar verwachting zwak. De raming van de bbp-groei in het eurogebied in 2011 bedraagt 1¼%.

Kredietcrisis nog niet uitgeweid

In de meeste hoogontwikkelde economieën is het door de crisis veroorzaakte productieverlies nog niet goedge maakt. De werkloosheid blijft daardoor hoog. In de loop van dit jaar is duidelijk geworden hoe ernstig de gevolgen van de crisis voor de openbare financiën zijn. Twee landen in het eurogebied hebben te maken gekregen met een regelrechte crisis rond hun staatsschuld: Griekenland en Ierland. Ondanks omvangrijke steunmaatregelen van de Europese Commissie, de ECB en het IMF blijven de rentever-

schillen binnen Europa groot. Het bankwezen in Ierland verkeert nog altijd in grote problemen. Ook banken elders in Europa blijven kwetsbaar voor eventuele verdere vermogensverliezen. De cruciale vraag op dit moment is of de Ierse crisis zich uit zal breiden naar andere 'perifere' eurolanden.

Internationale onzekerheden onverminderd groot

In Europa betreft de grootste onzekerheid voor de korte termijn het kwetsbare vertrouwen in de overheidsfinanciën van diverse landen en het gevaar van 'besmetting' van Portugal en Spanje. Het bankwezen in Europa heeft onvoldoende reserves om nieuwe, grote beleggingsverliezen op te vangen. De kredietverlening kan daardoor opnieuw in gevaar komen en wellicht zullen overheden opnieuw moeten bijspringen. Ook kan de aanhoudende onrust het vertrouwen van producenten en consumenten ondermijnen. In veel landen is de ruimte voor stimulerend begrotingsbeleid beperkt; uitbreiding van de schuldcrisis kan leiden tot nieuwe bezuinigingsmaatregelen. Ook in de Verenigde Staten zal het begrotingsbeleid waarschijnlijk minder ruim worden.

Opwaartse risico's zijn een onverwacht sterke opleving van de bedrijfsinvesteringen en een sneller vermogensherstel in de private sector als gevolg van oplevende aandelenkoersen. Het producenten- en consumentenvertrouwen zijn opvallend hoog. In Duitsland is de Ifo-vertrouwensindicator gestegen tot het hoogste niveau in jaren. Volgens de Europese Commissie is in de meeste landen van de Europese Unie het vertrouwen in november gestegen of stabiel gebleven; in Duitsland, Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk is het vertrouwen nu bovengemiddeld hoog.

DE NEDERLANDSE ECONOMIE

Krimp derde kwartaal was incident

Na vier kwartalen van kwartaal-op-kwartaalgroei, met gemiddeld zo'n 0,7%, liep de productie in Nederland in het derde kwartaal van 2010 volgens voorlopige cijfers met 0,1% terug. Deze krimp is ech-

ter deels het spiegelbeeld van de relatief sterke groei in het voorgaande kwartaal, toen bijvoorbeeld de gasproductie groot was. Volgens de prognose zal de economie niet terugzakken in een tweede recessie in korte tijd, op voorwaarde dat de genoemde neerwaartse internationale risico's zich niet materialiseren. Het groeitempo ligt de komende kwartalen gemiddeld waarschijnlijk wel wat lager dan van het derde kwartaal van 2009 tot het tweede kwartaal van dit jaar het geval was.

Op jaarbasis stevent de Nederlandse economie volgens de raming af op een groei van 1¼% in 2010. Daarmee is het herstel na crisisjaar 2009 allerm minst uitbundig. Mede onder invloed van bezuinigingen op overheidsuitgaven in Nederland en vele andere landen valt de groei komend jaar naar verwachting licht terug tot 1½%. Daarmee zou het bbp-volume eind 2011 nog altijd onder het niveau liggen dat vlak voor de Grote Recessie werd bereikt. Ten opzichte van de middellangetermijnraming van het CPB uit september 2006, waarin 2011 het eindjaar was, ligt de gecumuleerde bbp-groei tussen 2005 en 2011 circa 4¼%-punt lager.

Uitvoer bepaalt conjuncturele patroon

De binnenlandse bestedingen, bestaande uit de gezinsconsumptie, investeringen en overheidsbestedingen, dragen zowel dit als komend jaar per saldo niet of nauwelijks bij aan de economische

groei (tabel 1). De bestedingen van huishoudens en de overheid nemen dit en komend jaar slechts mondjesmaat toe. De investeringsgroei versnelt weliswaar substantieel, van - 3¼% in 2010 tot +2¼% in 2011, maar doordat de meeste investeringsgoederen worden ingevoerd is de groeibijdrage gering. Het is, zoals meestal het geval is, de uitvoer die in hoge mate het conjuncturele patroon van de Nederlandse economie bepaalt. De ontwikkeling van de uitvoer wordt op haar beurt grotendeels bepaald door de ontwikkeling van de relevante wereldhandel. De relevante wereldhandel groeit in de ramingsjaren respectievelijk met 10¼% en 4¼%.

Tabel 1 Bijdragen aan de bbp-groei, 2008-2011^{a)}

	2009	2008	2009	2010	2011
	aandeel in %	bijdragen in %-punten			
Consumptie huishoudens	33	0,2	- 0,6	- ¼	¼
Investeringen in woningen	5	0,0	- 0,7	- ½	0
Bedrijfsinvesteringen	5	0,4	- 1,2	0	0
Overheidsbestedingen	28	0,7	1,2	¼	0
Uitvoer	30	0,6	- 2,5	1¼	1¼
		mutaties per jaar in%			
Totaal (bbp-groei)		1,9	- 3,9	1¼	1½

a) De finale en gecumuleerde intermediaire invoer zijn in mindering gebracht op de desbetreffende afzetcategorieën.

Kerngegevens voor Nederland, 2008-2011

	2008	2009	2010	2011
	mutaties per jaar in %			
Internationale conjunctuur				
Relevante wereldhandel	1,5	- 13,4	10 $\frac{3}{4}$	4 $\frac{3}{4}$
Prijspeil goederenimport	4,6	- 7,5	6 $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$
Concurrentenprijs	3,8	- 3,1	4 $\frac{1}{4}$	$\frac{3}{4}$
Olieprijs (Brent, niveau in dollars per vat)	96,9	61,5	79	84
Eurokoers (dollar per euro)	1,47	1,39	1,33	1,39
Lange rente (niveau in %)	4,3	3,7	3	3
Volume bestedingen en buitenlandse handel				
Bruto binnenlands product (bbp)	1,9	- 3,9	1 $\frac{3}{4}$	1 $\frac{1}{2}$
Consumptie huishoudens	1,1	- 2,5	$\frac{1}{4}$	$\frac{3}{4}$
Overheidsbestedingen	3,0	4,0	1 $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{2}$
Bruto investeringen bedrijven (exclusief woningen)	7,1	- 18,2	- 3 $\frac{3}{4}$	2 $\frac{3}{4}$
Uitvoer van goederen (exclusief energie)	1,2	- 9,2	12 $\frac{3}{4}$	6 $\frac{1}{4}$
w.v. binnenslands geproduceerd	- 1,4	- 10,5	7 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$
wederuitvoer	3,8	- 7,9	17 $\frac{3}{4}$	9 $\frac{1}{4}$
Invoer van goederen	3,3	- 10,3	12 $\frac{1}{2}$	5
Prijzen, lonen en koopkracht				
Prijspeil goederenimport (exclusief energie)	2,1	- 5,3	3 $\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4}$
Prijsconcurrentiepositie ^{a)}	- 0,2	4,1	- 1 $\frac{3}{4}$	$\frac{1}{4}$
Consumentenprijsindex (cpi)	2,5	1,2	1 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{2}$
Contractloon marktsector	3,5	2,7	1	1 $\frac{1}{2}$
Loonsom per arbeidsjaar marktsector	3,5	2,0	2	3 $\frac{1}{4}$
Koopkracht, mediaan alle huishoudens	0,1	1,8	- $\frac{1}{4}$	- $\frac{1}{4}$
Arbeidsmarkt				
Beroepsbevolking (personen)	1,9	0,6	- $\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$
Werkzame beroepsbevolking (personen)	2,6	- 0,4	- 1	$\frac{3}{4}$
Werkloze beroepsbevolking (niveau in dzd personen)	300	377	425	400
Werkloze beroepsbevolking (niveau in % beroepsbevolking)	3,8	4,8	5 $\frac{1}{2}$	5
Idem, volgens internationale definitie	3,1	3,7	4 $\frac{1}{2}$	4 $\frac{1}{4}$
Marktsector ^{b)}				
Productie	1,7	- 5,4	1 $\frac{1}{4}$	2
Arbeidsproductiviteit	0,5	- 3,1	3 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$
Werkgelegenheid in arbeidsjaren	1,2	- 2,4	- 2 $\frac{1}{4}$	$\frac{1}{2}$
Prijs toegevoegde waarde	0,7	2,6	2	$\frac{1}{2}$
Reële arbeidskosten	2,8	- 0,6	0	3
	niveaus in %			
Arbeidsinkomensquote	79,0	80,9	77 $\frac{3}{4}$	78 $\frac{1}{2}$
Winstquote ^{c)}	13,8	7,7	10	10 $\frac{1}{4}$
Collectieve financiën				
EMU-saldo (% bbp)	0,6	- 5,4	- 5,8	- 4,1
EMU-schuld (% bbp)	58,2	60,8	64,6	66,9
Collectieve lasten (% bbp)	39,1	38,2	38,2	38,8

^{a)} Concurrentenprijs minus uitvoerprijs binnenslands geproduceerde goederen.

^{b)} Bedrijven exclusief zorg, delfstoffenwinning en onroerendgoedsector.

^{c)} Van productie in Nederland, marktsector exclusief banken en verzekeringen.

Exportgroei in dubbele cijfers

De toename van de uitvoer van goederen bereikt, in navolging van de relevante wereldhandel, dit jaar naar verwachting de dubbele cijfers. Met name de wederuitvoer, ingevoerde goederen die Nederland na slechts een kleine bewerking weer verlaten, ontwikkelt zich voorspoedig. De geraamde groei bedraagt bijna 18%. De groei halveert nagenoeg in 2011, maar is nog alleszins redelijk.

De bijdrage van de wederuitvoer aan de bbp-groei is echter relatief gering. Wat dat betreft is de binnenslands geproduceerde uitvoer, die bestaat uit in Nederland geproduceerde goederen, veel belangrijker. De binnenslands geproduceerde uitvoer neemt in 2010 toe met het hoogste percentage sinds 1984, te weten 7½%. Komend jaar valt de groei terug tot 2½%.

Gezinnen blijven sparen

De consumptie van huishoudens neemt in 2010 naar verwachting toe met een bescheiden ¼%. Voor komend jaar wordt een groei van ¾% voorzien. Het beschikbaar inkomen uit arbeid en uitkeringen groeit, gecorrigeerd voor inflatie, dit jaar nog licht. Het arbeidsinkomen ontwikkelt zich gematigd. De werkgelegenheid ligt in 2010 namelijk op een lager niveau dan vorig jaar en de gemiddelde contractloonstijging in de marktsector, van 1%, blijft achter bij de inflatie. Wel is de incidentele loonontwikkeling dit jaar weer positief. Het uitkeringsinkomen vertoont een grotere groei dan het arbeidsinkomen doordat het aantal ww-uitkeringen op jaarbasis nog altijd aanzienlijk stijgt. In 2011 neemt de werkgelegenheid weer wat toe en ligt de contractloonstijging op het niveau van de inflatie, maar daalt het aantal ww-ontvangers. Per saldo neemt het inkomen uit arbeid en uitkeringen daardoor iets af.

Doordat de ontvangen rente- en dividendbaten van huishoudens zich volgens de prognose dit jaar enigszins herstellen van de scherpe terugval vorig jaar, neemt het totale reëel beschikbaar inkomen toe met ongeveer 2%. In combinatie met de geringe consumptiegroei impliceert dit een oploep van de individuele spaarquote van 0,2% in 2009 tot 1¾% in 2010. Met andere woorden, huishoudens sparen 1¾% van hun beschikbare inkomen. Dat is beduidend meer dan de afgelopen jaren. Ook volgend jaar blijft de spaarquote naar verwachting ruimschoots positief.

Mogelijk proberen huishoudens door te sparen het vermogensverlies van de afgelopen jaren enigszins op te vangen. Vorig jaar daalde de gemiddelde huizenprijs met 3,3%. Voor dit jaar wordt een iets kleinere daling voorzien, voor komend jaar wordt uitgegaan van een prijsstijging in lijn met de inflatie. De AEX-index daalde scherp tussen de zomer van 2008 en maart 2009, herstelde zich daarna enigszins, maar dat herstel zette in 2010 niet door. Een hoge spaarneiging hangt ook samen onzekerheid onder consumenten over de economische situatie. Het consumentenvertrouwen lag vorig jaar en dit jaar gemiddeld op een laag niveau, al steeg het vertrouwen in november tot slechts een paar punten onder het langjarig gemiddelde.

Volgend jaar geringe toename bedrijfsinvesteringen

De bezettingsgraad in de verwerkende industrie geeft het percentage weer van de beschikbare productiecapaciteit dat wordt benut. Deze lag in oktober jl. op 80,6%. Dat is duidelijk hoger dan het dieptepunt van 74,4% tijdens de afgelopen recessie, maar nog altijd lager dan de 82 à 83% die de laatste jaren gebruikelijk is. Door de ge-

matigde productieontwikkeling zal de bezettingsgraad binnen de ramingsperiode slechts in geringe mate oplopen. Bedrijven hebben daarom nog altijd weinig behoefte aan uitbreidingsinvesteringen.

Dit jaar nemen de bedrijfsinvesteringen naar verwachting met 3¾% af, nadat ze ook vorig jaar al met 18,2% waren teruggelopen. Voor komend jaar wordt een kleine groei geraamd, van 2¾%. Het zijn met name vervangingsinvesteringen die de kar trekken. Investeringen in machines en computers konden toen de kredietcrisis uitbrak wel enkele maanden of zelfs een paar jaar worden uitgesteld, maar na enige tijd zullen de machines en computers toch vernieuwd moeten worden.

EMU-saldo verbetert in 2011

De overheidsfinanciën zijn door de Grote Recessie uit het lood geslagen. De belastinginkomsten zijn nominaal flink teruggelopen, terwijl de uitgaven nagenoeg onveranderd zijn. Dat resulteert in 2010 in een verwacht tekort van 5,8% van het bbp. Door bezuinigingen, lastenverhogingen, het aflopen van het stimuleringspakket en het (gematigde) economische herstel loopt het tekort volgend jaar naar verwachting terug tot 4,1% bbp. In deze cijfers zijn behalve de maatregelen uit de Miljoenennota, ook die uit het regeerakkoord verwerkt. De laatste betreffen vooral de beoogde bevrozing van ambtenarsalarissen, de bezuiniging op ontwikkelingssamenwerking, de verhoging van de assurantiebelasting en de btw op (podium)kunst en de intensiveringen bij politie en justitie. Deze maatregelen dragen per saldo voor circa ¼%-punt bij aan de verbetering van het EMU-saldo in 2011. De overheidsschuld, die voor de crisis 45,3% bbp bedroeg, ligt mede door interventies in de financiële sector komend jaar op zo'n 66,9% bbp.

Werkloosheid daalt

In februari van dit jaar piekte de werkloosheid op 5,6% van de beroepsbevolking (nationale definitie). Sindsdien is de werkloosheid voortdurend afgenomen, tot 5,2% in oktober. Deze afname valt samen met de toename van de werkgelegenheid die zich in het tweede en derde kwartaal van 2010 voordeed. Het jaargemiddelde van de werkloosheid komt waarschijnlijk uit op 5½%, ofwel 425 duizend personen. Volgend jaar werken er iets minder personen bij de overheid, maar de werkgelegenheid in de zorg en in de marktsector neemt toe, al is het geraamde groeitempo van kwartaal op kwartaal gering. Het werkloosheidspercentage daalt naar verwachting tot gemiddeld 5% op jaarbasis.

Lichte oploep van de inflatie

In de eerste helft van 2010 lag de inflatie rond de 0,9% per jaar, in de tweede tot nog toe rond de 1,6% per jaar. De toename komt doordat de daling van de energieprijzen van begin 2009 het inflatiecijfer in de tweede jaarhelft van 2010 niet meer drukt. Op jaarbasis bedraagt de inflatie dit jaar naar verwachting 1¼%. Voor komend jaar wordt uitgegaan van iets duurdere olie, maar een wat goedkopere dollar. Bij afwezigheid van een sterke vraagtoename zal de stijging van het algemeen prijspeil volgens de raming beperkt blijven tot 1½%. De koopkracht van huishoudens daalt in doorsnee zowel dit jaar als volgend jaar met ¼%. □

Meer informatie: jasper.de.jong@cpb.nl

Zorgverzekeraars gaan meer risico dragen

De ene zorgverzekeraar heeft door de bank genomen meer ongezonde verzekerden dan de andere. Dit leidt tot oneerlijke concurrentie en daarom corrigeert de overheid de verzekeraars hiervoor aan het begin van het jaar. Achteraf vindt een herberekening plaats op basis van de werkelijke kosten. In CPB Document 212, 'Ex-post correctiemechanismen in de Zorgverzekeringswet: hoe nu verder?', adviseert het CPB om deze laatste stap af te bouwen.

Zorgverzekeringswet en risicodeling

De Zorgverzekeringswet begint meer en meer volwassen te worden; ze gaat in 2011 haar zesde jaar in. Het nieuwe kabinet heeft aangegeven door te gaan met marktwerking in de zorg. Eén van de doelstellingen van het kabinet is om zorgverzekeraars meer risico te laten dragen. Dit kan door het afschaffen van de uitgavencorrecties aan het eind van het jaar.

In de Zorgverzekeringswet concurreren zorgverzekeraars met elkaar via het aanbieden van zorgpolissen voor een scherpe prijs. Een probleem hierbij is dat verzekeraars iedereen voor de basispolis moeten accepteren waardoor verzekeraars met veel ouderen en chronisch zieken hogere kosten maken dan verzekeraars met relatief veel jonge en gezonde verzekerden. Deze laatste verzekeraars kunnen dan lagere premies stellen voor de basisverzekering en zijn daardoor aantrekkelijker voor consumenten. Hoewel er een acceptatieplicht is, zullen ze zich dan toch richten op (impliciete) vormen van risicoselectie: ze proberen vooral jonge en gezonde verzekerden aan te trekken en ouderen en chronisch zieken te weigeren.

Om risicoselectie te voorkomen en de concurrentie goed te laten verlopen, corrigeert de overheid zorgverzekeraars aan het begin van het jaar voor voorspelbare verschillen in uitgaven. Hierbij gaat de overheid uit van de verzekerdenpopulatie van de zorgverzekeraar op dat moment. Wanneer deze 'correcties vooraf' perfect zouden zijn, is er sprake van een gelijk speelveld en maakt het voor een verzekeraar geen verschil of een verzekerde oud, jong of chronisch ziek is. Omdat de correcties vooraf echter niet perfect zijn, heeft de overheid bij de invoering van de wet in 2006 besloten om ook na afloop van het jaar correcties toe te passen.

Voordelen afschaffen 'correctie achteraf'

De studie van het CPB laat zien dat correcties achteraf nadelig uitpakken voor de doelmatigheidsprikkel voor zorgverzekeraars.

Zo blijkt dat in 2010 van elke euro extra zorguitgaven van een kleine verzekeraar gemiddeld 0,74 euro voor eigen rekening komt. De overige 0,26 euro betaalt de overheid via correcties achteraf. Voor een grote zorgverzekeraar, bijvoorbeeld met 30% marktaandeel, is dat respectievelijk 0,54 euro voor eigen rekening en 0,46 euro voor rekening van anderen. Het CPB beveelt aan om de correcties vooraf op orde te houden en te verbeteren, maar de correcties achteraf af te bouwen. Bij een volledige afbouw van de correcties achteraf zijn er geen verschillen meer tussen grote en kleine verzekeraars en worden ze zelf volledig verantwoordelijk voor hun zorguitgaven. Daardoor kan een gezondere vorm van concurrentie ontstaan, met toegenomen doelmatigheidsprikkel voor verzekeraars. Vanuit economisch perspectief ligt het voor de hand om deze concurrentie te vergroten door verzekeraars volledig financieel verantwoordelijk te maken. Toch deelt niet iedereen dit standpunt. Hieronder laten we een aantal veelgehoorde tegenargumenten de revue passeren.

1. Meer financiële verantwoordelijkheid leidt niet tot meer doelmatigheid

De strekking van dit argument is dat verzekeraars nu al risico lopen en dat meer financiële verantwoordelijkheid niet zal leiden tot een doelmatiger zorginkoop. Natuurlijk geldt hier "the proof of the pudding is in the eating", maar het afbouwen van de achterafcorrecties heeft directe gevolgen voor de winst- en verliesrekening van zorgverzekeraars en daarmee voor de concurrentieverhoudingen. Zo zullen zorgverzekeraars meer winst overhouden aan een doelmatige zorgverlening. Deze winst kunnen ze vervolgens gebruiken voor het verder investeren in doelmatige zorg, of voor het aantrekken van meer verzekerden via verdere premieverlaging. De prikkels kunnen nog verder worden versterkt wanneer verzekeraars meer invloed kunnen uitoefenen op de zorginkoop. Een eerste stap in deze richting is al gezet; zo is in het regeerakkoord een

verdere uitbreiding van het zogenoemde B-segment opgenomen, het segment waarin ziekenhuizen en verzekeraars vrij kunnen onderhandelen over volume, prijs en kwaliteit.

2. Meer risico zorgt voor premiestijgingen en meer 'dood geld'

Dit argument omhelst de gedachte dat meer risico voor zorgverzekeraars leidt tot een hogere risico-opslag op de nominale premie omdat zorgverzekeraars hun reserves moeten ophogen. Een toename van de reserves leidt tot meer 'dood geld'. Dit argument gaat er echter aan voorbij dat de totale risico's in de verzekeringsmarkt en de bijbehorende reserves die moeten worden aangehouden, niet wezenlijk veranderen. Wanneer zorgverzekeraars meer risico gaan dragen, verschuift slechts een deel van die risico's van de overheid naar de zorgverzekeraar. De financiële risico's van de overheid worden dus kleiner en daardoor hoeft ze minder reserves aan te leggen. Het ophogen van de reserves bij verzekeraars is een eenmalige kapitaaltransactie. Er wordt wel gesproken over een 60 euro hogere premie per verzekerde gedurende 1 jaar. Zodra de verzekeraar zijn reserves heeft opgehoogd, zal hij profiteren van lagere rentelasten en dat kan juist weer resulteren in lagere nominale premies voor verzekerden.

3. Politieke risico's horen bij de overheid te liggen

Er zijn goede redenen voor de overheid om bepaalde risico's bij zorgverzekeraars weg te nemen. Bijvoorbeeld omdat de overheid die risico's zelf introduceert. Zo zouden alle verzekeraars verlies maken wanneer de overheid in de loop van een verzekeringsjaar de samenstelling van het basispakket vergroot of de regelgeving over de financiering van zorgaanbieders wijzigt. Dit moet de overheid dan ook zien te voorkomen. Het leggen van risico's bij de zorgverzekeraars is alleen mogelijk als de overheid een helder en consistent beleid voert. Mocht de overheid onverhoopt toch een onvoorziene aanpassing wensen, waar verzekeraars geen rekening mee hebben kunnen houden bij hun premiestelling, dan moet zij de verzekeraars daar wel voor compenseren.

4. Afschaffing correctie achteraf leidt tot meer risicoselectie

Het afbouwen van de achteraf-correcties zal de prikkels voor risicoselectie door verzekeraars vergroten. De vraag of verzekeraars wel of niet risicoselectie toepassen lijkt echter veel meer samen te hangen met de correcties vooraf die op verzekerden-niveau plaatsvinden, dan met de correcties achteraf, die zich voornamelijk op verzekeraar-niveau afspelen. Het is wel van cruciaal belang dat de overheid de vooraf-correcties op orde houdt en jaarlijks probeert te verbeteren. Daarnaast zal de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) als toezichthouder mogelijke ongewenste vormen van risicoselectie scherp in de gaten moeten houden.

5. Afschaffing correctie achteraf heeft oneerlijke concurrentie tot gevolg

De achteraf-correcties waren bedoeld om mogelijke imperfecties in de correcties vooraf op te vangen. Het afschaffen ervan zal het speelveld dan ook ongelijker maken. Deze redenering is correct, maar de CPB-studie laat zien dat de effecten van de achteraf-correcties op het gelijke speelveld moeilijk zijn te meten. Zo is het onbekend in hoeverre de achteraf-correcties hebben bijgedragen aan gezondere concurrentie tussen zorgverzekeraars. Doordat die informatie ontbreekt, is het onmogelijk het niveau van deze correcties objectief vast te stellen. Subjectieve oordelen spelen een belangrijke rol en dan is het gevaar van willekeur en lobbygedrag groot. Overigens heeft het toelaten van collectieve contracten ook bijgedragen aan het meer gelijkmaken van het speelveld tussen zorgverzekeraars. Immers, zorgverzekeraars kunnen de premie van het collectieve contract afstemmen op de collectiviteit en daarmee zelf ook eventuele imperfecties in de correcties vooraf opvangen.

6. Door afschaffing correctie achteraf wentelt de overheid haar ramingsfouten af op verzekeraars

Met behulp van een raming van de totale zorguitgaven voor komend jaar bepaalt de overheid de budgetten die zorgverzekeraars ontvangen uit het Zorgverzekeringsfonds. Een steeds terugkerend argument hierbij is dat de overheid ramingsfouten maakt bij het berekenen van deze budgetten. Door deze ramingsfouten zouden verzekeraars hun nominale premie niet goed kunnen vaststellen. Verzekeraars hoeven echter niet op de raming van de overheid te leunen. Zij hebben zelf immers veel meer informatie over hun eigen beleid en verzekerdenpopulatie dan de overheid en kunnen hun eigen premie vaststellen. Ze kunnen bij de premiestelling ook hun eigen verwachting over de accuratesse van de overheidsraming meenemen.

En dus...

Verbeter de correcties vooraf, bouw de correcties achteraf af en let op signalen van toenemende risicoselectie. □

Meer informatie: rudy.douven@cpb.nl

Arbeidsmarktparticipatie allochtone vrouwen past zich aan

Internationaal onderzoek laat zien dat de participatie van allochtone vrouwen op de arbeidsmarkt van hun 'gastland' afhangt van de participatiegraad in het land van herkomst. Nieuw onderzoek van het CPB toont aan dat ontwikkelingen in het gastland van grotere invloed zijn dan participatiegedrag in het land van herkomst.

De arbeidsmarktdeelname van allochtone vrouwen in Nederland wijkt niet alleen af van die van autochtone vrouwen, maar wisselt ook sterk per etnische groep. Zo participeren Surinaamse vrouwen meer dan autochtone vrouwen, terwijl er bij Antilliaanse vrouwen geen verschil is. Turkse en Marokkaanse vrouwen participeren juist beduidend minder op de arbeidsmarkt. Wel neemt bij alle etnische groepen de participatiegraad duidelijk toe (zie figuur).

Een deel van de empirische literatuur over de deelname van allochtone vrouwen verklaart de participatie in het gastland uit die in het land van herkomst. Een ander deel verklaart veranderingen in gedrag van vrouwen uit veranderingen in de cultuur van het gastland. Geen van de onderzoeken combineert echter de twee benaderingen. De huidige CPB-studie doet dat wel. Arbeidsdeelname wordt enerzijds verklaard uit de participatie in het land van herkomst en anderzijds uit het patroon in de participatiestijging van autochtone vrouwen over opeenvolgende generaties. Zo is het mogelijk de invloed van de cultuur in het land van herkomst te scheiden van de invloed van de cultuur in het gastland.

De analyse gebruikt gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek uit de jaarlijkse enquête onder werknemers. Uit deze Enquête Beroepsbevolking neemt de analyse de acht grootste groepen vrouwelijke allochtonen mee. De participatie wordt verklaard uit demografie, zoals kindertal en huishoudentype, een maat voor de arbeidsmarktdeelname in het herkomstland en een maat voor de ontwikkeling in de participatie over generaties in het gastland.

De resultaten laten zien dat demografie en opleiding een belangrijke rol spelen. Deze karakteristieken kunnen echter niet alle verschillen tussen etnische groepen verklaren. Arbeidsdeelname in

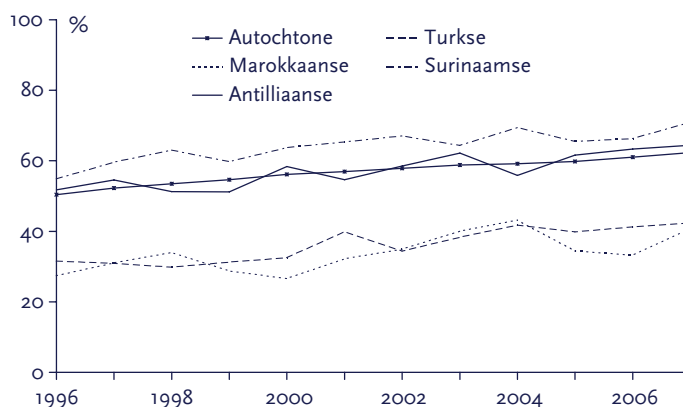
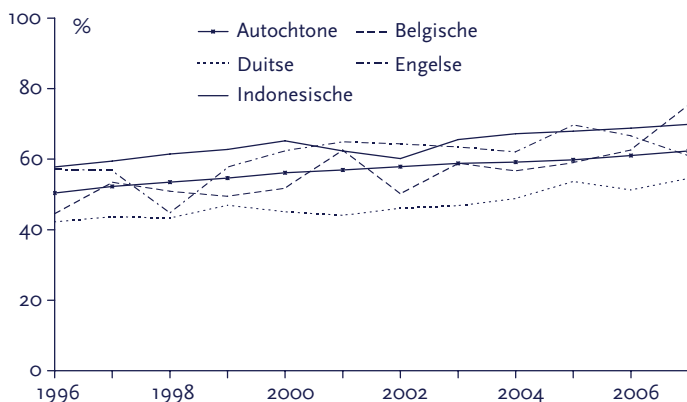

het land van herkomst speelt ook een rol bij het participatiegedrag van allochtone vrouwen in Nederland. Maar de omvang van het effect is niet bijzonder groot: de invloed van de cultuur in het land van herkomst is dus slechts gematigd aanwezig.

De ontwikkeling in de participatie over de opeenvolgende generaties autochtone vrouwen heeft duidelijk invloed op die van allochtone vrouwen in Nederland. Dit suggereert dat de ontwikkeling in de participatie die heeft plaatsgevonden onder autochtone vrouwen, ook plaatsvindt onder allochtone vrouwen. Een mogelijke interpretatie is dat toegenomen acceptatie van arbeidsmarktdeelname door vrouwen in Nederland invloed heeft op allochtone vrouwen. De aanzienlijke omvang van het effect, groter dan het effect van de participatie in het herkomstland, duidt op een groter belang van de cultuur van het gastland. Allochtone vrouwen in Nederland volgen dus de ontwikkeling van de arbeidsmarktparticipatie van autochtone vrouwen. □

Meer informatie: anja.deelen@cpb.nl

Arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in Nederland, naar groep van herkomst (leeftijd 15-64)

Recente publicaties

SEPTEMBER 2010 - DECEMBER 2010

Onderstaande lijst geeft een overzicht van CPB-publicaties die zijn verschenen tussen september en december 2010, gerangschikt naar publicatiereeks. Beleidsrelevante stukken zijn kort samengevat. Op www.cpb.nl kunt u de volledige publicaties downloaden. Vaak is op de website ook een persbericht beschikbaar.

Bijzondere Publicaties

89. Stad en Land

Henri de Groot, Gerard Marlet, Coen Teulings en Wouter Vermeulen, december 2010
wouter.vermeulen@cpb.nl

Bouwgrond op de mooiste plekken in de stad is tweehonderd keer meer waard dan op de meest afgelegen locaties in Nederland. Waarom zijn mensen bereid zoveel meer te betalen voor een lapje grond in de stad? Ten eerste zijn mensen in de stad productiever als gevolg van de interactie met anderen. Ten tweede biedt de stad aantrekkelijke voorzieningen: winkels, cultuur en geschiedenis. De hoge prijs van stadsgrond is een uitdrukking van die voordelen van de stad.

CPB Documenten

211. Four futures for finance: a scenario study

Michiel Bijlsma, Michiel van Leuvensteijn en Wouter Elsenburg, september 2010
michiel.bijlsma@cpb.nl

Door de financiële crisis van 2007-2008 is de onzekerheid over de toekomst van de financiële sector toegenomen. Om beleidsmakers een handvat te bieden bij het nadenken over wenselijke regulering, schetsen de scenario's in deze studie vier mogelijke werelden waarin de financiële wereld zich over twintig jaar kan bevinden.

213. Actualisatie economische verkenning 2011-2015

wim.suyker@cpb.nl

In dit CPB Document wordt voor de jaren 2011-2015 een scenario voor de overheidsfinanciën geschetst. In dit scenario is het beleid van het nieuwe kabinet verwerkt, conform het financieel kader van het regeerakkoord.

214. Fiscal decentralisation in the Netherlands; history, current practice and economic theory

Frits Bos en Annet Zeilstra, december 2010
frits.bos@cpb.nl

Dit paper beschrijft en analyseert de taakverdeling tussen de Rijksoverheid, provincies en gemeenten vanuit historisch en economisch-theoretisch perspectief. Allereerst wordt een overzicht gegeven van de diverse economisch-theoretische perspectieven. Dit wordt vervolgens gebruikt om de taakverdeling tussen Rijk, provincies en gemeenten sinds de zestiende eeuw te schetsen. In het laatste deel wordt ingegaan op de huidige taakverdeling tussen Rijk, gemeenten en provincies.

CPB Discussion Papers

158. Small firms captive in a box like lobsters; causes of poor productivity performance in European business services

Henk Kox, George van Leeuwen en Henry van der Wiel, september 2010
henk.kox@cpb.nl

Deze studie onderzoekt of gebrek aan concurrentie de lage productiviteitsprestaties in de Europese zakelijke dienstverlening veroorzaakt.

159. The precautionary saving motive and wealth accumulation

Mauro Mastragiacomo en Rob Alessie, oktober 2010
mauro.mastrogiacomo@cpb.nl

In deze studie wordt het belang van het voorzorgmotief in de vrije besparingen van gezinnen gekwantificeerd. Op basis van twee verschillende benaderingen van inkomensonzekerheid laat de studie zien dat, als men ook de onzekerheid van de tweede verdiener in het gezin meeneemt, de resultaten via deze twee benaderingen ongeveer gelijk zijn.

160. Private wealth and planned early retirement: A panel data analysis for the Netherlands, 1994-2009

Mauro Mastragiacomo en Rob Alessie, oktober 2010
mauro.mastrogiacomo@cpb.nl

Deze studie bestudeert het verband tussen het eigen vermogen en de pensioenleeftijd en schat deze relatie op basis van twee verschillende methoden die beide gebruik maken van de verwachte pensioenleeftijd.

161. Measuring and interpreting trends in the division of labour in the Netherlands

İ. Semih Akçomak, Lex Borghans en Bas ter Weel
bas.ter.weel@cpb.nl

Als gevolg van globalisering neemt wereldwijd de concurrentie toe. Dit gaat gepaard met veranderingen op de arbeidsmarkt; recentelijk vooral met veranderingen in de verdeling van taken. Dit onderzoek laat op basis van een aantal indicatoren trends zien in de Nederlandse werkgelegenheid in de periode 1996-2005.

Colofon

CPB Nieuwsbrief is een uitgave van het
Centraal Planbureau
Postbus 80510
2508 GM Den Haag
T 070 - 3383380
F 070 - 3383350
I www.cpb.nl
E redactie@cpb.nl

Redactie:

Kees Folmer
Jasper de Jong
Dick Morks
Bas Straathof

Drukker: De Swart BV, Den Haag

Ontwerp: Maarten Balyon grafische vormgeving bv

CPB Nieuwsbrief is ook beschikbaar op www.cpb.nl
Teksten mogen zonder voorafgaande toestemming worden overgenomen, onder vermelding van het CPB als bron.

Zeven jaren tussen droom en daad...

Dit is de zevenentwintigste CPB Nieuwsbrief, het laatste nummer dat op papier verschijnt. Een reden om terug te kijken? Een beetje. Is er eigenlijk wel iets veranderd? In de allereerste Nieuwsbrief uit 2004 stond een gedeelte uit een gedicht van Willem Elsschot:

Het huwelijk

(...)

*Hij dacht: ik sla haar dood en steek het huis in brand.
Ik moet de schimmel van mijn stramme voeten wassen
en rennen door het vuur en door het water plassen
tot bij een ander lief in enig ander land.*

*Maar doodslaan deed hij niet, want tussen droom en daad
staan wetten in de weg en praktische bezwaren,
en ook weemoedigheid, die niemand kan verklaren,
en die des avonds komt, wanneer men slapen gaat.*

(...)

Willem Elsschot

Hoe staat het met de dromen en daden in de Nederlandse economie in de zeven jaar die zijn verstreken? Een kort uitstapje langs vier terreinen.

Arbeidsmarkt: van droom naar daad

De arbeidsmarkt is eigenlijk altijd in het nieuws. Gemiddeld twee keer per jaar verscheen daarover een bijdrage in de *Nieuwsbrief*. Daarnaast was er de nodige aandacht in de kortetermijnramingen. De werkloosheid staat nog steeds in het middelpunt van de belangstelling, maar de aandacht verschuift wat meer naar instituties en deelgroepen. Vooral hervormingen in de wetgeving rond arbeidsongeschiktheid en aanpassingen in duur en hoogte van de werkloosheidsuitkering kregen aandacht. Hoe krijgen we meer mensen aan het werk? Hoe staat het met de positie van de immigranten, gehandicapten, ouderen, vrouwen, alleenstaande ouders? Staan hier ook wetten in de weg, of zijn er alleen praktische bezwaren? Alle reden dus om je droom over hoe het zou moeten zijn niet te vergeten en tegelijkertijd met beide benen op de grond te blijven staan.

Woningmarkt: we draaien ons nog een keertje om

“Het vergeten hervormingsdossier” noemde oud-directeur Henk Don de woningmarkt bij zijn afscheid. Veel is geschreven over de scheve en starre structuur, belemmerende regulering, verkeerde huizenprijzen, scheefwoners, de hypotheekschuld van ouderen. Om nog maar te zwijgen over het H-woord. Voorlopig lijkt er weinig te veranderen. De Grote Recessie heeft de discussie wel op gang gebracht, maar de grote actie moet nog komen. Wel is een verschuiving merkbaar: meerdere politieke partijen hebben hervorming van de woningmarkt nadrukkelijk aan de orde gesteld. De CPB-analyses verschuiven van de oorzaken van de problemen naar de gevolgen van mogelijke oplossingen. Het is allemaal

complex en er zijn veel belangen mee gemoeid. En dus gaat het langzaam.

Financiële markten: de droom werd een nachtmerrie

Financiële markten kregen de eerste jaren nog niet veel aandacht in de *Nieuwsbrief*. Na een bericht over de daling van de wereldhandel in september 2008 begon de nachtmerrie pas goed: de editie van drie maanden later stond volledig in het teken van wat toen nog de kredietcrisis heette. “Pensioenspaarpot verdampt” luidde een van de koppen. Het ontbreken van faillissementswetgeving voor banken en de keerzijde van bonussen bij bankiers waren de donkere kanten van de financiële markten die in de *Nieuwsbrief* werden belicht.

Pensioenen: het kille ontwaken

Pensioenen waren vroeger slaapverwekkend nieuws. In de eerste jaren van de *CPB Nieuwsbrief* verschenen tamelijk saaie stukken als “Toenemend pensioenrisico in de tweede pijler” en “Langer leven betekent langer werken”. Ook al ging de pensioenwekker meermaals af, alleen de koude douche blijkt uiteindelijk te werken: de voorspelbare boodschap van vergrijzing kon slechts aan urgentie winnen door tussenkomst van een financiële crisis. Na het kille ontwaken, blijven we nu met een stevige kater zitten.

En dan nog dit...

In 1979 werden ongepubliceerde teksten van Willem Elsschot uitgegeven onder de veelzeggende titel: *Zwijgen kan niet verbeterd worden*. Dat is waar. Maar voor papieren en digitale media geldt het omgekeerde: *het kan altijd beter*. Daarom verschijnt de eerste digitale *CPB Nieuwsbrief* al in januari 2011. Het is de bedoeling deze maandelijks uit te brengen. Dat maakt het mogelijk (nog) meer in te spelen op de actualiteit. Een kleine daad op weg naar de toekomst. We dromen nog van veel meer. □

Meer informatie: bas.straathof@cpb.nl